



## **Universitetet i Bergen**

Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier

ALLV301 – litteraturvitenskapelig grunnkurs

Prosjektbeskrivelse, vår 2021

“Å plutselig ekspandere” – om det overskridende i Gunnhild Øyehaug's  
kortprosa

Kandidatnummer 101

## «Å plutseleg ekspandere»: Om det overskridende i Gunnhild Øyehaug's kortprosa

Gunnhild Øyehaug's novelle “Lyse” åpner med følgende setning: “Den dagen eg såg eit menneske forsvinne ut av veggen på bussen i fart, liksom berre skli mjukt ut gjennom bussveggen, blei eg veldig overraska” (Øyehaug 2016:32). Tekstens navnløse forteller er på vei hjem etter å ha kjøpt ferskt kjøtt til middag, det regner, og verden flyter litt over breddene sine – det renner elver langs bilveien, andedammene flyter over. Etter å ha lagt ungene blir hun besøkt av gjenferdet til søsteren av en tidligere elsker, som anklager henne for å ha ødelagt brorens liv ved å forføre og dumpe ham mens han var forlovet med en annen.

Mot slutten av novellen flyter hovedpersonen ut gjennom veggen, slår seg til i toppen av en lyktestolpe og blir sittende der og lyse i et kvarters tid. Så kommer hun på ansvaret for ungene, skilir ned, tar seg inn i huset ved å låse opp døren, og avslutter teksten slik: “Eg berre håpte at komande dagar ikkje ville vere slik som denne, og at dette med å plutselig ekspandere ikkje var noko eg hadde lagt meg til” (Øyehaug 2016:36).

Det som interesserer meg i denne novellen er opplevelsen av at alt er i flyt, i bevegelse – virkeligheten kan plutselig flyte over sine bredder. Teksten kan sies å uttrykke en form for surrealistisk poetikk, forstått slik André Breton definerte det surrealistiskes mål og funksjon: “to resolve the previously contradictory conditions of dream and reality into an absolute reality, a super-reality” (Chilvers 2009:611). De overnaturlige eller magiske elementene her overskrider hverdagsopplevelsen, men skildrer ikke nødvendigvis en annen virkelighet enn vår egen – de gir snarere uttrykk for en ekspandert virkelighetsforståelse. Også drømmen har en plass i virkeligheten, og dermed også i litteraturen.

Øyehaug's forfatterskap har de siste årene blitt møtt med internasjonal anerkjennelse, og i flere sammenhenger er det spesielt novellene hennes som blir framhevet. Det foreligger tre norske masteroppgaver i litteraturvitenskap om Øyehaug's romaner, men foreløpig har det ikke blitt skrevet noen avhandling om kortprosaen hennes. Jeg synes denne delen av forfatterskapet er en interessant inngang til å se nærmere på surrealismens arv i samtidslitteraturen. Med denne motivasjonen vil jeg i forbindelse med masterprosjektet mitt gjerne ta utgangspunkt i et knippe noveller fra *Draumeskrivar* (2017) og *Vonde Blomar* (2020), og gjennom nærlesning av disse tekstene gjøre rede for overskridelsen som et sentralt trekk i forfatterskapet. I de nevnte samlingene flyter tekstene over med drømmelignende,

surrealistiske, formeksperimenterende, intertekstuelle og selvrefleksive trekk. I min lesning er det ikke bare grensene mellom drøm og virkelighet som utfordres her, men også grensene mellom ulike måter å lese, skrive og forstå litterære tekster.

Forfatterskapet har tydelige metapoetiske trekk, og tar ofte form av en slags narrativ poetikk som i stor grad synes å handle om hva det er litteraturen strekker seg mot, hvordan den fungerer og forholder seg til verden. Formmessig kan det ved første øyekast virke misvisende å kalle enkelte av tekstene noveller, og jeg bruker derfor gjerne det noe løsere begrepet kortprosa når jeg referer til deler av utvalget.

Angående begrepsbruk: Det virker nærliggende å lese de aktuelle tekstene som eksempler på postmoderne litteratur. Det postmoderne er et problematisk begrep å skille fra tidligere avantgardistiske og modernistiske bevegelser, så en del av oppgaven vil dreie seg om å definere min forståelse av dette begrepet og begrunne bruken min av det. Inntil videre kan jeg likevel oppsummere med å si at emnet for masterprosjektet blir det overskridende i postmoderne kortprosa, med Øyehaug's tekster som materiale.

I lys av utredningen i de foregående avsnittene kommer jeg til å jobbe ut fra den følgende overordnede problemstillingen: Hvilken rolle spiller det overskridende i Øyehaug's noveller og kortprosa?

Videre melder en rekke underordnede problemstillinger seg: Hvordan forholder tekstene seg til sjanger? Hvilken funksjon spiller intertekstualiteten og det selvrefleksive? Jamfør tanken om surrealisme som "over-realisme" – hvordan stiller Øyehaug's overskridelser seg til idéen om mimesis? Hvordan etablerer tekstene en poetikk, og hvordan tematiseres denne poetikken i tekstene? Hva slags litteraturforståelse kan leses ut av de aktuelle tekstene? Finnes det også noe ubehagelig ved det overskridende, jamfør Freuds idé om det uhyggelige? Og med utgangspunkt i Frankfurter-skolens tenkning om den moderne kunstens funksjon – strekker tekstenes sammenblanding av drøm, virkelighet, sjangrer og litterære referanser seg mot en form for totalitet?

Som del av et teoretisk grunnlag for diskusjonen av de postmodernistiske trekkene ved tekstene vil jeg bruke John Barths essay "The Literature of Exhaustion" (1967). Barth beskriver her hvordan en viss holdning til kunstens "utslitte muligheter" kan framprovosere nye former som med en eksperimenterende og selvrefleksiv holdning rekontekstualiserer tidligere perioders verk og uttrykk uten å følge spillereglene i stil og sjangerlære.

Dette kunstneriske prosjektet har mye til felles med det jeg forstår som det overskridende hos Øyehaug. Barth bruker det labyrintiske hos Borges og det barokke som eksempler på denne “det utslittes litteratur” – et begrep han senere døpte om til “the literature of replenishment”. Jeg synes det er interessant at Barth trekker inn det barokke i redegjørelsen for dette begrepet, også fordi barokke stiltrekk tydelig går igjen i Øyehaug's uttrykk. Begrepet *mise en abîme* blir blant annet eksplisitt tematisert i novellen «Inni djupet» fra *Draumeskrivar*, og er et gjenvendende fenomen i tekstene – svimlende fordoblinger i perspektiv og billedbruk flourerer.

Samtidig har tekstene et gjennomgående humoristisk og uærbødig tilsnitt, hvor referanser både til tidligere epokers kunstuttrykk og alle nivåer av samtidig popkultur gis lik vekt og verdi. Mange av tekstene gjør grep som ved første øyekast kan virke som ren sjangerlek og fleip, men i min lesning finnes det dypere meningsnivåer her som tydelig skiller tekstene fra det postmoderne i den enkleste betydningen av “anything goes”.

For å komme nærmere en fyllestgjørende definisjon av det postmoderne vil jeg ved siden av Barth se nærmere på andre teoretikers forståelse av fenomenet, deriblant Peter og Christa Bürger, Jean-Francois Lyotard, Andreas Kilb og Andreas Huyssen.

Sistnevntes artikkel «The Search for Tradition: Avant-Garde and Postmodernism in the 1970s» fra 1981 kan også vise seg nyttig i forsøket på å forstå det postmoderne i sammenheng med det tidlige nittenhundretallets avantgardistiske bevegelser, som surrealismen og dadaismen. Disse bevegelsene gikk tydelig inn for å endre samfunnet ved å angripe og underminere borgerskapets kunstformer, argumenterer Huyssen. I denne sammenhengen blir det også interessant å drøfte om det finnes noen tilsvarende tendens hos Øyehaug, og hva det eventuelt er tekstene stiller seg i opposisjon til.

Samtidig, i lys av at mange av grepene jeg kaller overskridende allerede er tatt i bruk i kunstneriske bevegelser som strekker seg minst et hundreår tilbake: Har de aktuelle grepene noen egentlig slagkraft i samtidens litterære landskap? På hvilke måter får de eventuelt ny virkning i Øyehaug's tekster?

På det formmessige planet vil jeg blant annet forholde meg til litteraturforskeren Brian Richardsons artikkel “Narrative Poetics and Postmodern Transgression: Theorizing the Collapse of Time, Voice, and Frame”. Med narratologien til Gérard Genette som motstykke redegjør han her for hvordan postmoderne prosa gjerne bryter etablerte narrative strukturer innen temporalitet, perspektiv og rammeverk. Richardson lanserer en rekke nye begreper på

disse formbruddene som kan være svært anvendelige i beskrivelsen av Øyehaug's formmessige overskridelser.

Et felt Richardson skriver mindre om, er bruken av rom. Hva slags rom etablerer tekstene, og hvordan bidrar dette narrative rommet til en surrealistisk effekt? Her kan det bli veldig nyttig å støtte seg på Patricia Garcías «The Architectural Void: Space as Transgression in Postmodern Short Fiction of the Fantastic (1974- 2010)». I denne avhandlingen reises en rekke problemstillinger knyttet til betydningen av det romlige i postmoderne og surrealistisk kortprosa, og jeg håper å kunne bygge videre på deler av hennes resonnementer og teoretiske bakgrunn i min lesning av de aktuelle tekstene.

Øyehaug selv skrev i sin tid en masteroppgave i litteraturvitenskap hvor hun brukte Paul de Man til å belyse de ironiske elementene i poesien til Arthur Rimbaud, og argumenterte for at Rimbauts forfatterskap bruker ironi – forstått som selvrefleksive og selvmotstridende trekk – til å skape poesi. Etter å ha lest deler av denne oppgaven, ser jeg at den tar opp flere teoretiske tråder som er av interesse for min lesning av Øyehaug.

Da tenker jeg ikke minst på Paul de Man og hans essay “the Rhetoric of Temporality”. På bakgrunn av hvordan Øyehaug bruker denne teksten i belysningen av Rimbaud (og hvordan Lars Sætre omtaler den i “Det moderne, det postmoderne og dekonstruksjon”) kan den bli veldig relevant i belysningen av hvordan novellene forholder seg til spillet mellom det “autentiske” og “inautentiske” ved språket (Sætre 1992:22). Øyehaug argumenterer i sin oppgave imot det hun oppfatter som de Mans forståelse av ironien som en form- og meningsoppløsende, «destruktiv» trope, og slår et slag for ironiens skapende potensiale. Ironien kan i følge hennes resonnement åpne for en «tilsynekomst» som kjennetegner et eget poetisk modus.

Oppgavens lengre teoretiske utlegning av forholdet mellom ironi og poesi åpner for flere perspektiver som kan belyse min hypotese om Øyehaug's litterære tekster: Til tross for en holdning som både er ironisk på et strukturelt, selvrefleksivt plan og som et subtilt gjenvendende humoristisk trekk, ser tekstene ut til å ville si noe vesentlig om verden og menneskelig eksistens. Det ligger en inderlig kjærlighet til språket og litteraturen i bunn, og en vilje til å stille språket inn mot noe usigelig ved virkeligheten – en vilje som både kan tilskrives en poetisk karakter, og som ifølge Lyotard er beskrivende for postmodernismens prosjekt (Sætre 1992:9).

Et annet felt jeg vil gå inn på er det intertekstuelle. De hyppige referansene til andre tekster får novellene til å bre seg i flere retninger og få en mer ekspansiv, dialogisk karakter. Et eksempel som får fram dette trekket, i tillegg til leken med fortellerperspektiv, *mise en abîme* og dramatiseringen av egen poetikk, er novellen «Eple».

Denne firedelte teksten begynner med en kort historie om en ensom mann som leker med en hund. Til slutt i den første delen brytes fortellerperspektivet med en metalitterær bemerkning om hvilke virkemidler fortelleren liker med sin egen fiksjonstekst. Andre del foregår i et klasserom på en skole i skrivekunst, hvor gjesteveilederen som skrev fortellingen om mannen og hunden diskuterer tekstens sentrale virkemidler med elevene. Videre i andre del går teksten over til å skildre en røykepausedebatt mellom gjesteveilederen og en ung kvinnelig student om hvorvidt en realistisk skrivemåte er bedre egnet til å skildre et konkret livsinnhold enn en konseptuell, selvrefleksiv tekst med metanivåer.

Både gjesteveilederen og studenten henter linjer fra Inger Christensens diktverk *Alfabet* til inntekt for sitt synspunkt, og slik oppstår en tolkende dialog med Christensen som forplanter seg videre i tekstens to siste deler på flere plan, og både konseptuelt og på tekstens virkelighetsnivå skaper en slags syntese mellom de to hovedpersonenes respektive perspektiver. Nærlesningen min av «Eple» vil derfor også inneholde en drøftning av tekstens forhold til *Alfabet*. Hva slags litterært slektskap har disse to tekstene, og hva skjer når en tekst tas opp i en annen på denne måten?

Lignende bruk av andre litterære tekster og forfatterskap går igjen i flere av tekstene, med hyppige referanser til forfattere som Olav H. Hauge, Arthur Rimbaud, Charles Baudelaire og Virginia Woolf. Der tekstene inviterer til det, vil jeg drøfte hvilke rom som åpnes mellom Øyehaug's forfatterskap og disse litterære foreleggene – eller, med et uttrykk fra Jorge Luis Borges, hennes selvvalgte forgjengere.

Evnen til å knytte sammen tilsynelatende motstridende ideer, som i eksemplet fra «Eple», er en vesentlig del av Øyehaug's spill med det ironiske, men også en kanskje nødvendig konsekvens av tekstenes tendens til å springe ut i digressive tankesprang. Disse sprangene er ofte av essayistisk karakter, og jeg tror det kan være interessant på et formmessig plan å se på tekstene som et amalgam av narrativ prosa og essayistikk.

Hva bidrar til opplevelsen av helhet i disse springende tekstene, hvordan samles trådene, og hvordan påvirker digresjonene tolkningen av tekstens enkeltelementer? I nærlesningen vil jeg prøve å sette fokus på hvordan sentrale bilder, motiver og tematiske tråder endrer form gjennom assosiative tankesprang, uten å helt miste fotfestet i tekstens

overordnede struktur. Et godt eksempel på dette kan være de fire tekstene «Tråden», «Tråden 2», «Tråden 3» og «Tråden 4» i samlingen *Vonde Blomar*. Disse korte tekstene følger etter hverandre som perler på en snor, og utfyller og kommenterer hverandre gjennom brå sprang og vendinger.

Den første teksten er en til dels lyrisk skildring av hvordan sanser, minner, drømmer og essayistiske assosiasjoner flyter over i hverandre hos en eldre kvinne på et sykehjem. Perspektivet blir fastholdt i en mer eller mindre realistisk fokalisering hos den gamle kvinnen, men åpner også for hennes filosofiske betraktninger om sin potensielle funksjon som karakter i en novelle. Dette igjen leder til en poetisk refleksjon som både sier noe om litteraturens problem med å formidle det usigelige ved tilværelsen, og samtidig hvilken kontakt som kan oppstå mellom tekst og leser i forsøket:

No formidlar eg til deg at eg ser mi eiga tynne, rynkete hand prøve å gripe etter noko i lufta, men at ho ikkje får tak i noko og legg seg tilbake på den kvite dyna. Eg lurar på om det er deg eg prøver å få tak i, som var du enden på ein tråd (Øyehaug 2020:17).

“Tråden 2” er formulert som en protest til den første teksten, fra perspektivet til et uidentifisert «vi», og kommer med flere forslag til forbedringer av teksten, for å gjøre den mindre melankolsk og mer lesverdig og rasjonell. Dermed introduseres nye sprang og handlingmessige komponenter, som igjen spilles videre på i de to påfølgende delene.

I “Tråden 4” har vi endt opp med perspektivet til en harmløs løve som befinner seg på rommet til den gamle kvinnen, og som, til tross for sprangene i teksten så langt, sømløst binder sammen de fire tekstene til et narrativt og tematisk hele i en liten monolog. Igjen er det tydelig at litteraturteoretiske grunnlagsproblemer utgjør en stor del av underteksten, og at novellene blir en måte å synliggjøre og drøfte disse spørsmålene i narrativ form.

I arbeidet med masteroppgaven vil den første delen handle om å klargjøre begrepene og det teoretiske grunnlaget jeg bruker. Deretter vil jeg som et foreløpig utvalg gjøre nærlesninger av tekstene “Lyse”, “Eple”, “Tråden 1-4”, “Korte historier i rommet” og “Ved skjulet”, med tanke på hva jeg oppfatter som de overskridende elementene ved tekstene, og til slutt samle refleksjonene mine i en konkluderende drøftning. Der det er relevant vil jeg også trekke linjer til andre av Øyehaug's tekster, både fra de to samlingene som er hovedfokuset for oppgaven og den første novellesamlingen, *Knutar* (2004). Enkelte steder kan det bli aktuelt å referere til utdrag fra Øyehaug's to essaysamlinger, *Stol og ekstase* (2006) og *Miniatyrlesingar*

(2016), men da i tilfelle bare for å utfylle resonnementer fra drøftingene av de skjønnlitterære tekstene. Mye av oppgaven vil dreie seg om en lesning av novellene som anvendt poetikk, og jeg vil forsøke å sette fingeren på hvilken forståelse av litteraturens funksjon og mulighetsbetingelser jeg mener kommer til uttrykk i tekstene. Dermed vil også den teoretiske rammen utvide seg etterhvert som jeg kommer ordentlig i gang med arbeidet, og det er sannsynlig at novelleutvalget kan endre seg. Jeg ser for meg å starte skrivingen for alvor i januar 2022, og bruke den første perioden på å dykke dypere i det teoretiske rammeverket. Mot våren 2022 vil jeg begynne å gå nærmere inn på det litterære materialet og begynne å skrive ut nærlesningene mine i lys av teorien. Det siste halve året vil gå med til å videreutvikle tekstens enkeltpunkter, få dem til å fungere sammen i en helhet og skrive en samlende konklusjon. Deretter planlegger jeg å levere på normert tid i desember 2022.

På samme måte som Øyehaug går i dialog med tradisjonen gjennom en rekke litterære forelegg, inviterer hun tydelig til dialog med leseren. Epigrafen til essaysamlingen *Stol og ekstase* uttrykker nettopp dette med et sitat fra Inger Christensen: “kommer nogen imod mig på vejen, sidder jeg med ansiktet vendt mod nogen s.u” (Øyehaug 2019:8). I novellen “Ved skjulet” refererer fortelleren til denne epigrafen, og uttrykker skuffelse over at ingen forsto sitatet som den invitasjonen det var ment som – “svar utbedes”. Gjennom masteroppgaven min håper jeg å kunne bøte på dette ved å inngå aktivt i dialog med forfatterskapet og spørsmålene det åpner for, og på den måten gi tekstene en ny mulighet til å flyte over sine egne grenser.



## Bibliografi

Barth, J. (1984). *The Friday Book: Essays and other Non-fiction*. London: The John Hopkins University Press.

Chilvers, I. (red.) (2009). *The Oxford Dictionary of Art and Artists*. New York: Oxford University Press.

de Man, P. (1971). *Blindness and Insight: Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Huysen, A. (1981). *The Search for Tradition: Avant-Garde and Postmodernism in the 1970s*. Durham: Duke University Press.

Kilb, Andreas. “Den allegoriske fantasien. Til det postmodernes estetikk”. © Lars Sætre 1990. Offentliggjort bidrag i felles Kritisk teori-forskning UiB 1980- og 1990-tal. Overs. Lars Sætre. [Orig.: “Die allegorische Phantasie. Zur Ästhetik der Postmoderne”. Bürger, Christa; og Peter Bürger (red. og utg.). *Postmoderne: Alltag, Allegorie und Avantgarde*. Frankfurt/M: Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 648, 1987. 84–113]. Palo Alto, CA: Stanford University; Universitetet i Bergen, Bergen: Litteraturvitenskapelig institutt, 1989. 1–13. 05.05.2021:

<<https://folk.uib.no/hlils/LS-Prod-ModPostmodDekon-PostmodOmgrep-AutEstInstKunst-KilbAllegFantPostmodEst/LS-KilbAllegFantPostmodEst.pdf>>.

Sjøgren, L. (1989). *Sigmund Freud. Mannen og verket*. Norsk oversettelse: Blom, Ø., (1990). Oslo: Aschehoug.

Sætre, Lars. “‘Det postmoderne’ / ‘Postmodernisme’: Selektive nedslag i omgreps-historia fram til kring 1980”. © Lars Sætre 1992/1999. Palo Alto, CA: Stanford University; Universitetet i Bergen, Bergen: Litteraturvitenskapelig institutt, 1989. [Også bl.a. distr. Universitetet i Bergen: Teatervitenskapelig institutt; og Bergen: Skrivekunstakademiet i Hordaland]. 1–10. 05.05.2021:

<<https://folk.uib.no/hlils/LS-Prod-ModPostmodDekon-PostmodOmgrep-AutEstInstKunst-KilbAllegFantPostmodEst/LS-PostmodOmgrep.pdf>>.

---. “Autonomi-estetikken og institusjonen kunst. Peter Bürgers grunnlag for ein kritisk-historisk litteraturvitskap, og synet på den historiske avantgardens rolle i *Theory of the Avant-Garde* (kap. I og II)”. © Lars Sætre 1992/1999. [Bürger, Peter. *Theorie der Avantgarde*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 1974/1980. – Bürger, Peter. *Theory of the Avant-Garde*. Trans. Michael Shaw. Forew. Jochen Schulte-Sasse. *Theory and History of Literature*. Vol. 4. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984]. Offentliggjort bidrag i felles Kritisk teori-forskning UiB 1980- og 1990-tal. Universitetet i Bergen, Bergen: Litteraturvitenskapelig institutt, 1991. 05.05.2021:

<<https://folk.uib.no/hlils/LS-Prod-ModPostmodDekon-PostmodOmgrep-AutEstInstKunst-KilbAllegFantPostmodEst/LS-AutEstInstKunst.pdf>>.

---. "Det moderne, det postmoderne og dekonstruksjon". © Lars Sætre 1992/1999.  
Konferanse-keynote. Landslaget for norskundervisning (LNU)/Landsmøtet for  
Norskseksjonen for landets lærerhøgskoler. Kokstad, Bergen: Bergen Lærerhøgskole,  
1992. [Også bl.a. distr. Universitetet i Bergen: Litteraturvitenskapelig institutt,  
Teatervitenskapelig institutt; og Bergen: Skrivekunstakademiet i Hordaland]. 1–25.  
05.05.2021:  
<<https://folk.uib.no/hlils/LS-Prod-ModPostmodDekon-PostmodOmgrep-AutEstInstKunst-KilbAllegFantPostmodEst/LS-ModPostmodDekon.pdf>>.

Øyehaug, G. (2002) *"Le coeur étrange du lointain" : om ironi som poesi: de Man, Rimbaud*.  
Mastergrad. Bergen: Universitetet i Bergen.

---. (2006). *Stol og ekstase*. Oslo: Kolon forlag.

---. (2016). *Draumeskrivar*. Oslo: Kolon forlag.

---. (2020). *Vonde Blomar*. Oslo: Kolon forlag.